

THL₂

A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata
Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Culture

2010/1–2.

Balassi
Intézet

BUDAPEST
2010

Szerkesztőbizottság:

Bárdos Jenő, Hatos Pál, Johanna Laakso, Szili Katalin, Szűcs Tibor, Szőnyi György Endre,
Tóttössy Beatrice, Tverdota György, Wagner-Nagy Beáta

Főszerkesztő:

NÁDOR ORSOLYA

RICHLY GÁBOR

Szerkesztő:

CSONTOS NÓRA

A folyóirat korábbi számai elérhetők:

<http://epa.oszk.hu/html/vgi/kardexlap.phtml?id=1467>

A folyóirat cikkei anonim lektorálás után jelennek meg.

Lektorok: Csontos Nóra, Hegedűs Rita, Nádor Orsolya, Navracsics Judit,
Szili Katalin, Wagner-Nagy Beáta

ISSN 1787-1417

Felelős kiadó: a Balassi Intézet főigazgatója, Dr. Hatos Pál

Szerkesztőség: 1016 Budapest, Somlói út 51. I. 106.

E-mail: thl2.szerkesztoseg@gmail.com

Tipográfia és nyomdai előkészítés: Prime Rate Kft.

Készítette: Nyitrai László

Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter, ügyvezető igazgató

Ívek száma:

TARTALOM

HUNGAROLÓGIAI OKTATÓHELYEK

Richly Gábor: A hungarológiai részképzés feladatai és lehetőségei a változó felsőoktatási környezetben	5
Szilvási Andrea: A magyar mint idegen nyelv/hungarológia műhelyei Szlovákiában	16
Köves Margit: Hungarológia Indiában: magyar nyelv és kultúra a Delhi Egyetemen	24
Antal Zsófia: A bulgáriai Veliko Tarnovó-i Szent Cirill és Metód Egyetem Magyar Lektorátusának bemutatása	36
Koutny Ilona: A poznani UAM magyar szakjának bemutatása	46
Balogh Éva–Dorkota Dóra–Meleg Kata: „Hazádnak rendületlenül” idegenben is: maganyelv-oktatás és kultúraközvetítés a müncheni Ludwig-Maximilians Egyetemen	53

NYELVPEDAGÓGIA

Illés Molnár Márta: A magyar mint származási nyelv módszertanához	67
Durst Péter: Kutatásmódszertani kérdések a magyar mint idegen nyelv elsajátításában	82

PSZICHOLOGIA

Szépe Judit: Fonológiai szintű szekvenciaszervezési műveletek magyar anyanyelvűek spontán közléseinek és a magyart idegen nyelvként tanulók tévesztéseiben	90
--	----

Schmidt Ildikó: A kettős modell használata a magyar mint idegen nyelv tanításában	108
Marthy Annamária: Szóasszociációs vizsgálatok a Semmelweis Egyetem külföldi diákjainak körében	124
Rádi Ildikó: Tudatosság, emlékezet, érzelem és nyelvtanulás	135

GRAMMATIKA

Paolo Driussi: A magyar mint idegen nyelv idegen szemmel	156
Szili Katalin: A grammatika a magyart idegen nyelvként tanító munkákban – a közelmúlt eredményei és a jövő kihívásai	169
H. Varga Márta: Hány <i>van</i> van a magyarban?	186

ISMERTETÉSEK

Vecsernyés Ildikó: A Te-Le-Hu projekt	194
Farkas Mária: A Nouvelle Revue de Hongrie (1932–1944) folyóirat mint magyar kultúraközvetítő Nyugaton (Ismerteti: Bácskai Mihály)	200
Kiss Gabriella – Molnár Ilona: Jó szórakozást magyarul! (Ismerteti: Maruszki Judit)	203

Richly Gábor*

A HUNGAROLÓGIAI RÉSZKÉPZÉS FELADATAI ÉS LEHETŐSÉGEI A VÁLTOZÓ FELSŐOKTATÁSI KÖRNYEZETBEN

Patinás nemzeti diszciplína, új nemzetközi kihívások

A Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság képviselőinek nem mindig optimista végkicsengésű felszólalásai, a különböző hungarológiai műhelyek által megjelentetett tanulmánykötetek, a Balassi Intézet nemzetközi felmérései, valamint az elmúlt évek vendégoktatói konferenciái egyaránt arról tanúskodnak, hogy a nem magyar anyanyelvűek számára kínált hungarológiai képzések gyorsuló változásokkal szembesülve, új kihívások közepe te keresik helyüket és profiljukat az átalakuló felsőoktatásban. Számos országban és egyetemen beszűkülő személyi és infrastrukturális feltételek, finanszírozási nehézségek, az oktatás hagyományaihoz kevésbé illeszkedő új strukturális-intézményi keretek ellenére kellene növelniük a képzésben részt vevő hallgatók számát, hogy a kis szakoknak nem kedvező – elsősorban mennyiségi mutatókat mérő – felsőoktatási elvárásoknak megfeleljenek, létjogosultságukat bizonyítsák. Kétségtelen, hogy az új kihívásoknak előnyös hatásai is vannak, hiszen a külföldi oktatóhelyeket arra ösztönzik, hogy gondolják újra képzési kínálatukat, igyekezzenek minél jobban alkalmazkodni a változó társadalmi és felsőoktatási elvárásokhoz, a hallgatói igényekhez, ugyanakkor az is vitathatatlán, hogy két-három oktatóval, a képzésben részt vevő kollégák speciális szakterületéhez igazodó kurzus kínálattal nehéz megfelelni az újfajta hallgatói elvárásoknak, a megújuló diszciplína által támasztott igényeknek.

Néhány évtizede a hungarológia szakokon tanuló diákok többsége még elsősorban nyelvi, nyelvészeti – vagy legalábbis filológiai – érdeklődéssel, ennek

* Richly Gábor PhD, a Balassi Intézet oktatási és tudományos főigazgató-helyettese, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történeti Intézetének adjunktusa. A BI Hungarológiai Társaságának vezetőjeként 2006-tól irányította a PTE kihelyezett magyar nyelvi és hungarológiai részképzését, emellett 2008-tól az ELTE-SZTE konzorcium által létrehozott hungarológiai akkreditációs munkacsoport kari koordinátora volt. E-mail: gabor.richly@bbi.hu

megfelelő előtanulmányokkal, illetve szaktársítással végezte tanulmányait, így a viszonylag homogén hallgatói csoportok számára elegendőnek tűnhetett a nyelvoktatást kiegészítő nyelvészeti és irodalmi kurzusok kínálata, amit általában egy bevezető országismereti-művelődési előadás kívánt komplexebb ismeretkörre szélesíteni. Azonban ma már nem ritka, hogy a szakra jelentkező diákok kifejezetten kurrens munkaerőpiaci megfontolások alapján választják a hungarológiát, a globalizálódó gazdaság, a bővülő (kulturális) turizmus, az európai integráció által kínált lehetőségek vonzzák őket. Több oktatóhelyen az egyetemi átszervezések során került olyan új intézeti környezetbe a hungarológiai képzés, hogy egyszeriben megnőtt a multidiszciplináris Közép-Európa-tanulmányok iránt érdeklődő, kifejezetten a tranzitológiára specializálódó, vagy éppen politológiával, szociológiával, médiával, kulturális antropológiával foglalkozó diákok száma. A hallgatói létszám növelésére irányuló elvárások is arra ösztönöznek, hogy mind többféle érdeklődési körrel, egyéni motivációval érkező diákot befogadjanak – és megtartsanak! – a külföldi magyar szakok. A felsorolt felsőoktatási kihívásoktól és elvárásoktól bizonyára nem függetlenül, a szaktudományos diskurzusban is mintha módosulnának a hungarológiával/magyarságtudománnyal kapcsolatban megfogalmazódó szempontok. Az elmúlt évek-évtizedek során tanúi lehettünk, miként alakul át a hagyományosan finnugrisztikai, összehasonlító nyelvtörténeti alapozású, majd filológiai súlypontú tudomány mind tágabb horizontú, immár tudományelméleti-módszertani szempontból is kifejezetten interdiszciplináris kultúratudománnyá. E szemléleti változás eredményeként a diszciplína tárgya egyértelműen kitágul – immár a magyar kulturális örökség valamennyi területét és a mai Magyarország jelenségeit is vizsgálati körébe vonja –, másrészt módszertana is változik, megújul, lényegében az interkulturalitás, a kulturális transzfer elemzésére alkalmas módszerek átvételével, komplex értelmezési modellbe illeszthető új vizsgálati szempontok kidolgozásával keresve a tudományterület megújulásának lehetőségeit.

E változásokra a külföldi magyar szakoknak – országonként és egyetemenként részben eltérő okokból – természetesen nem könnyű megfelelő választ adni. A magyar nyelvet tanító vagy a magyar kulturális örökség egy-egy területére szakosodott egyetemi oktatók nem válhatnak polihisztorokká, az egyetemi társtanszékek oktatói sem feltétlenül motiválhatók arra, hogy saját szakterületükön kifejezetten a magyar vonatkozásokra specializálódjanak, és ezáltal bevonhatók legyenek a magyar szakos diákok képzésébe. A megoldás egyik eszköze alighanem az lehet, ha a külföldi egyetemek hallgatói tanulmányaik során magyarországi részképzésen bővítik ismereteiket – még hozzá minél célszerűbben! A felsorolt kihívások miatt az eddigieknél is fontosabbá válik, hogy a Magyarországon töltött idő ne egyszerűen intenzívebb nyelvtanulás révén hasznosuljon, a diákok ne csupán esetlegesen összeválogatott egyetemi kurzusokon próbáljanak érdekes információkat gyűjteni, hanem megtervezett, átgon-

dolt módon, például kifejezetten valamely hazai hungarológiai képzés keretei közt folytassák tanulmányaikat. Az alábbiakban két olyan képzés bemutatásával szeretnék hozzájárulni a magyarországi részképzések minél hatékonyabb kihasználásához, amelyeket személyesen ismerek. Ez a két képzés a Balassi Intézetben immár hat éve működő magyar nyelvi és hungarológiai részképzés, illetve az ELTE Bölcsészettudományi Karán nemrég akkreditált, idén ősszel induló interdiszciplináris hungarológia mesterszak. A képzések általános jellemzésén túl elsősorban azokat a sajátosságokat kívánom kiemelni, amelyek az imént vázolt nehézségekre is megoldást kínálhatnak.

A Balassi Intézetben folyó képzés sajátosságai

A Pécsi Tudományegyetem kihelyezett képzéseként működő komplex magyar nyelvi és hungarológiai program létrehozásának célja kifejezetten az volt, hogy nem magyar anyanyelvű egyetemisták számára biztosítsa az anyaintézményükben elsajátított nyelvtudás fejlesztését, és az addig megszerzett hungarológiai ismeretek bővítését. A képzés három különböző tanmenet szerint folyik, ezek a hallgatók eltérő nyelvtudásához alkalmazkodnak. A kezdő nyelvtudású hallgatók az ún. A-típusú képzésben magasabb óraszámban tanulják a magyar nyelvet, a haladó nyelvtudással érkezők az ún. B-típusú képzés során előbb a magyar nyelvet, majd a hungarológiai tárgyakat tanulják intenzívebben, míg a középfokú nyelvtudással érkezők számára kínált C-típusú képzés mindkét szemeszterben magasabb óraszámban kínál hungarológiai tárgyakat.¹ A háromféle képzési típusban 26/46/55 ECTS-kredit megszerzésére van lehetőség, az óraterhelés elég magas, heti 28–32 tanóra (45 perc). Jelenleg tanévenként 50–60 ösztöndíjas hallgató vesz részt a képzésben, ami lehetővé teszi, hogy a három képzési típuson belül több tanulói csoportot is kialakítsunk. Ez azért előnyös, mert a hatékony oktatás egyik előfeltétele, hogy minél homogénebb előismeretekkel rendelkező diákok tanuljanak együtt.

A nyelvtudás fejlesztése természetesen a képzés hangsúlyos része, az intenzív nyelvoktatás heti 12–28 órában, általában 5–10 fős csoportokban történik. Anyelvi képzés államilag akkreditált, nemzetközileg elismert ECL-nyelvvizsgával zárul (közép-, illetve felsőfok, B1, B2, C1). A bevezetőben említett kihívások jel-

¹A tantermi órák számával jól illusztrálható a nyelvi képzés és a hungarológiai alapismeretek aránya: A-típusú képzésnél az első szemeszterben heti 28 órában tanulják a hallgatók a magyar nyelvet, a második szemeszterben 14 órában, ehhez a második szemeszterben heti 16 órányi hungarológiai kurzus társul. B-típusú képzésben nyelvtanulásra előbb 16, majd 12 óra jut, hungarológiára 16, illetve 18. A C-típusú képzésnél mindkét félévben 12 nyelvórát és 18 hungarológiai órát ír elő a terv.

lege miatt azonban ezúttal nem a nyelvtanítás sajátosságait, hanem a képzés hungarológiai összetevőjét szeretném bemutatni. A tantárgyszerkezet úgy lett kialakítva, hogy a hungarológiai kurzusok a magyar kulturális örökség minél szélesebb szegmense mellett a mai Magyarországról is átfogó, sokoldalú ismereteket adjanak. Ennek megfelelően a kötelező előadások és szemináriumok tárgykörei igen változatosak: történelem, irodalom és nyelvészet mellett néprajz, művészet- és zenetörténet, természetföldrajz, valamint a mai társadalom, gazdaság, kultúra és politikai rendszer is része a képzésnek. A kötelező kurzusok elsődleges célja, hogy a külföldi hallgatók megszerezzék a felsorolt területeken azokat a legalapvetőbb ismereteket, ami nélkül sem a magyar kultúrában, sem a mai Magyarországon nem lennének képesek tájékozódni. Néhány hónap alatt természetesen egyik területnek sem válnak szakértőivé a hallgatók, de az elérhető, hogy a megszerzett alapismeretek birtokában később már értelmezni tudják az újonnan megismert jelenségeket, és képesek legyenek önállóan új, megbízható tudást szerezni. Tapasztalataink szerint ezek a kötelező kurzusok olyan diákok esetében sem feleslegesek, akik már hazai egyetemükön is tanulták alapszinten az adott tárgyat. Saját példámnál maradva: minden szeptemberben azzal kezdtem a történelem előadást, hogy szintfelmérő tesztet írtam haladó nyelvtudású, tehát legalább két-három éves hungarológiai tanulmányok után részképzésre érkező diákjaimmal. A tesztek tanúsága szerint a hallgatók nagy többsége tudja ugyan, ki volt Szent István és Hunyadi Mátyás, de Kosuth, Széchenyi vagy Nagy Imre már jóval nehezebben azonosítható, Deák Ferenc, Bethlen István vagy Kádár János nevére alig-alig emlékeznek. Bár a honfoglalás, az államalapítás, Mohács és a „forradalmak” szinte mindenki számára ismerősek, de a kiegyezés vagy Trianon már jóval kevesebb diák számára azonosul a magyar történelem egy-egy korszakhatárával. Mindezek fényében hallatlanul fontosnak tartom, hogy a 25 előadásból álló kötelező kurzus keretében a magyar történelem valamennyi korszakáról átfogó képet kapjanak a hallgatók, és a legalapvetőbb nevek, dátumok megtanulása mellett olyan fogalompárok jelentésével, értelmezési vitáival is megismerkedjenek, mint például kuruc/labanc, etnikai/integrális revízió, forradalom/ellenforradalom, utolsó/vonakodó csatlós. A tanév során íratott zárthelyi tesztek és a kurzust lezáró (nyáreleji) szóbeli vizsgák számomra arról tanúskodtak, hogy a lényegre fókuszáló előadásokkal és az ezt kiegészítő, kifejezetten külföldi diákok számára készített intézeti jegyzettel átadható az a tudásmennyiség, amely azután a későbbi önálló ismeretszerzést vagy a hazai egyetemi képzésben való helytállást is megalapozza.

A kötelező kurzusok fontosságának és hasznos voltának további részletezése helyett egy másik sajátosságot szeretnék még kiemelni, ami véleményem szerint a Balassi Intézet képzésének nagy előnye. Minél magasabb nyelvi szinten van a hallgató, annál több lehetősége nyílik arra, hogy egyéni érdeklődése szerint alakítsa tanulmányait. Ennek a személyes tanrendnek fontos eleme, hogy választható szemináriumokat és szakszemináriumokat illeszthet órarendjébe.

A választható kurzusok témakörei szemeszterenként módosulnak, többek között a történelem, művészet-történet, irodalomtörténet, kortárs irodalom, műfordítás, szakfordítás, nyelvészet, nyelvoktatás, néprajz, kulturális antropológia, filmtörténet, tánc-történet, gasztronómia, színházi élet tárgykörében szoktunk választható kurzusokat hirdetni. Igaz, hogy az A-típusú képzésben még csak egy-két szemináriumot választhat egyéni ízlése szerint a hallgató, de a B-típusú képzésnél már legalább ötöt, a C-típusú képzés esetén minimum hatot. E választható kurzusok mellett a záródolgozat is lehetőséget biztosít az egyéni specializációra.² A B- és a C-típusú képzés diákjai a tavaszi szemeszter során záródolgozatot készítenek. A záródolgozat témája természetesen a magyar kultúrához, illetve Magyarországhoz kapcsolódik, de e tág határok között lehetőség van olyan kutatási terület kiválasztására, amely a hallgató számára a leghasznosabb – ideális esetben az „otthoni” egyetemi tanulmányok lezárásaként készülő szakdolgozathoz kapcsolódva. A záródolgozat elkészítését öt hónapon keresztül a téma szempontjából kompetens intézeti oktató segíti. Már maguk a témaválasztások is mutatják, hogy a hallgatók élnek a felkínált lehetőséggel, a záródolgozatok több tudományterületet képviselnek. Az elmúlt négy év adataiból megállapítható, hogy a legtöbben nyelvészeti, irodalmi és a történelemhez kapcsolódó témát választottak – a dolgozatok fele e három tudományterület között oszlott meg. E „hagyományosabb” témaválasztásokat nagy számban követik a mai gazdasági élethez, a rendszerváltást követő társadalmi problémák szociológiai megközelítéséhez és a néprajzi/kulturális antropológiai vizsgálatokhoz sorolható dolgozatok, ezek adják a záródolgozatoknak több mint egy-harmadát. Több dolgozat készült a filmművészetről, a színházi életéről, a mai kulturális életéről és a médiáról, továbbá Magyarország EU-csatlakozásáról, valamint fordítási problémákról.³ A Balassi Intézetben tanuló diákok további ta-

² Kreditszámban mérve a következőképpen alakulnak az arányok: az A-típusú képzésnél a megszerzendő 26 kredithől 14 jut a kötelező hungarológiai kurzusokra, és csupán kettő a választható szemináriumra. A B-típusú képzésnél a 22 kreditnyi kötelező hungarológiai kurzus mellett már legalább 14 kreditet szabadon választott témából lehet megszerezni, míg a C-típusú képzésnél minimum 18 kredit szerezhető egyénileg választott témakörben végzett munkával.

³ Néhány cím szemléletesen mutatja, hogy kevésbé szokványos témakörökben is születtek sikeres záródolgozatok az elmúlt években: *Az állatnevek mint a fogalmi metaforák forrástartományai a magyar közmondásokban*; *A kortárs magyar dráma hőseinek struktúrája*; *Eszmei és kommunikációs kérdések a Bocskai-felkelés szövegeiben*; *Andrássy Gyula és a Balkán*; *Magyar Közép-Európa elméletek*; *Trianon revíziója a magyar politikában, társadalomban és kultúrában*; *A magyarok finnugor öntudata*; *A magyar-szlovák nemzetiségi viták a 18. században és az akkori közös történelem értelmezései*; *Busók*

nulmányai szempontjából igen előnyös, hogy egyéni érdeklődésüknek és előismereteiknek megfelelő témát választva, a budapesti anyaggyűjtés lehetőségével élve, szakszerű konzulensi segítséggel, valamint a kézirat nyelvi megformálását segítő speciális szakszövegíró kurzussal megtámogatva mélyülhetnek el az őket érdeklő vizsgálati témában. Tanár és diák számára egyaránt nagy élmény, amikor a hallgatók tíz hónapos intenzív tanulás és több hónapig tartó speciális vizsgálódás eredményeként a záróvizsgán már gördülékenyen kommunikálva, szakszerűen érvelve tudják bemutatni dolgozatukat!

A tantárgyfelsorolásból és a záródolgozatok tematikai sokszínűségéből is látható, hogy a Balassi Intézet Hungarológiai Tagozata – jelenleg kilenc státuszban lévő és tíz óraadó oktató alkalmazásával – olyan komplex magyarságismereti képzést tud nyújtani, amelyre kisebb oktatói létszámú külföldi tanszékek nem gondolhatnak, de még hazai egyetemeken is nehezen találunk hasonló multidiszciplináris „csomagot” a magyarországi részképzésre érkező külföldi diákok. Kedvező adottságainkkal élve kiemelt célunk, hogy a hungarológiai részképzést minél színesebbé, gazdagabbá tegyük. Ennek érdekében a széles kurzuskínálat mellett nagy figyelmet fordítunk arra is, hogy a külföldi hallgatók ne csak a tanteremben bővíthessék ismereteiket. A diákokat szervesen visszük budapesti múzeumokba (Szépművészeti Múzeum, Budapesti Helytörténeti Múzeum, Petőfi Irodalmi Múzeum, Iparművészeti Múzeum, Terror Háza), művelődési intézményekbe (Művészetek Palotája, Nemzeti Színház, Országos Széchényi Könyvtár), kulturális eseményekre (színházi előadások, koncertek, író-olvasó találkozók, fotókiállítások), illetve Budapest egyéb nevezetes épületeibe (Parlament, Elnöki Palota) és vidéki városokba (Esztergom, Szentendre, Pécs). Mivel ezek a programok egy-egy kurzus elvégzéséhez kapcsolódnak, a diákok természetesen szaktanári vezetéssel vesznek részt rajtuk, tapasztalataik különféle tanulmányi feladatok révén beépülnek a képzésbe. A tanévek végén kitöltött anonim kérdőívek tanúsága szerint a diákok – a tanárok felkészültsége és motiváltsága mellett – éppen a választható szemináriumok széles kínálatát és az intézeten kívüli programokat, intézménylátogatásokat tartják a részképzés legelőnyösebb vonásainak.

és kukerek – egy magyarországi és egy bolgár népszokás összehasonlító vizsgálata; Észti és magyar lakodalmi szokások a 19. században; Táji különbségek a halálhoz kapcsolódó magyarországi szokásokban; Idegen az esküvőn – a magyar és indiai kultúra összehasonlító elemzése egy családi ünnep kapcsán; Budapest, fürdőváros; A Vajdaság turisztikai értékei; A génumódosított termékek fogadtatása Magyarországon; A kortárs tánc Magyarországon; A rendszerváltás vesztesei Spiró György drámáiban; Alternatív műhelyek a mai magyar színházi életben; Egressy Zoltán Portugál című drámája és Lukács Andor rendezései filmben és színpadon; Az 56-os forradalom és szabadságharc filmek tükrében; A pozitív szocialista hős a magyar filmben az ötvenes és hatvanas években.

Az ELTE hungarológia mesterképzésének koncepciója

A Magyar Akkreditációs Bizottság által tavaly jóváhagyott interdiszciplináris hungarológia mesterszak jellege több szempontból eltér a Balassi Intézetben működő magyar nyelvi és hungarológiai részképzésétől. A különbségek szembetűnőek, ha számba vesszük a képzési és kimeneti követelményeket, illetve áttekintjük az ELTE tájékoztató anyagait. E dokumentumok szerint az interdiszciplináris hungarológia mesterszak átfogó ismereteket ad a magyar kulturális örökségről, tudatosítja annak egyedi vonásait és európai, illetve regionális párhuzamait, beágyazottságát. Olyan szemléletet nyújt, amely lehetővé teszi nemzeti kultúránknak más kulturális kódrendszerekben történő hatékony képviselését, valamint a különböző nemzeti kultúrák előítéletmentes vizsgálatát. A végzett hallgatók alkalmassá válnak a magyar kulturális örökség ápolásával, megismertetésével és kutatásával kapcsolatos feladatokra, valamint a más nemzetek képviselőivel való hatékony kulturális és tudományos együttműködésre, más nemzeti kultúrák értelmezésére. A szak létrehozását az ebbe időszerrűvé, hogy a felsorolt készségek egyre fontosabb szerepet kapnak az európai integráció és a regionális együttműködések előrehaladtával, a multikulturalitás terjedésével. Ennek megfelelően a szak elvégzése mind a nemzetközi, mind a hazai munkaerőpiacon releváns ismereteket és kompetenciákat biztosít. Az ELTE a magas tudományos színvonalat és az egyedülállóan gazdag specializálódási lehetőséget azáltal kívánja biztosítani, hogy a Bölcsészettudományi Kar legnagyobb intézetei vesznek részt a képzésben: a Történeti Intézet, a Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, valamint a Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet.⁴ A szakra előreláthatóan évente tíz állami finanszírozású hallgató nyerhet majd felvételt, a jelenlegi első tanévben a jelentkezők száma e keretszám többszöröse volt, és önköltséges formában is van érdeklődés a képzés iránt. A bemeneti követelmények meglehetősen sokféle bölcsészeti alapszokról lehetővé teszik a jelentkezést, de határozottabb diszciplináris specializációt jelentő szakirányt – történelem, irodalom, nyelvészet, illetve magyar mint idegen nyelv – csak abban az esetben választhatnak a hallgatók, ha előképzettségüket a szakiránynak megfelelő tudományterületen szerezték. A felvételi esélyek szempontjából és a tanulmányok során előnyt jelent, ha vala-

⁴ A szakot a Történeti Intézet koordinálja, a szakmai törzsanyag is a magyar művelődéstörténetre épül, ennek megfelelően a kari intézetek kreditarányos részvétele a képzésben a következőképpen alakul: irodalom szakirány választása esetén Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet (MIKI) 48,5%, Történeti Intézet (TI) 32,5%, Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet (MNYFI) 6%; nyelvészet és magyar mint idegen nyelv szakirány esetén MNYFI 47,5%, TI 32,5%, MIKI 7%; történelem szakirány esetén TI 74%, MIKI 7%, MNYFI 6%. Egyéb, illetve szabadon választható kredit minden szakirány esetében 13%.

ki a magyar mellett egy másik élő nyelvet és kultúrát is jól ismer, hiszen a képzés egyik legfontosabb célja a kultúrák közötti kapcsolódási pontok megtalálása.

A tanulmány elején felvetett problémák és a Balassi Intézetben folyó rész-képzés szempontjából egyfelől megállapítható, hogy az új mesterszak komplex módon igyekszik megragadni a magyar kulturális örökséget, a művelődéstörténeti súlypont mellett a magyar irodalomra, nyelvészetre, néprajzra is kitékint. Ugyanakkor nem egyszerűen a magyar művelődés e szeleteire vonatkozó tárgyi ismereteket kíván nyújtani, nem ebben áll interdiszciplinaritása. A szak hangsúlyozottan olyan friss szemléletet, innovatív tudományos igényt kíván fejleszteni, amely elősegíti a magyar kultúra újfajta megközelítését – és közvetítését. Ennek megfelelően az elsajátítandó ismeretkörök között a hungarológia fogalmi tisztázása, irányzatai és módszerei mellett megtalálható a kultúra-tudomány fogalma, a kulturális kánonok kérdésköre; nyelv és kultúra kapcsolata, a kulturális örökség áthagyományozódásának és fejlődésének leírása; a történettudomány irányzatai és funkciói; a nacionalizmuselméletek és nemzettipológiák; az interkulturális transzfer, ehhez kapcsolódva a kommunikációelmélet és a kommunikációs stratégiák megismerése, a fordításelmélet tanulságai, kulturális antropológiai ismeretek, az alkalmazott nyelvészet bizonyos területei. Emellett kulturális örökségünket sem „zárt rendszerként”, hanem hangsúlyozottan e szemléletnek megfelelően, más kultúrákkal való kölcsönhatásában kívánja bemutatni. A magyar művelődéstörténeti folyamatokat kifejezetten európai kontextusban, kiemelt figyelmet fordítva a regionális (közép-európai) és multikulturális jelenségekre: a Kárpát-medence népeinek összehasonlító néprajzára, geolingvisztikára, nyelvi-etnikai kapcsolatokra, valamint a nyelvi-etnikai-nemzeti önazonosságokra. A képzési tervben fontos témakörként szerepel annak vizsgálata, hogy a magyarok miként jelennek meg a külföld szemében, a magyar kulturális eredményeknek milyen a külföldi recepciója.

A szak létrehozói azzal számolnak, hogy a végzett magyar hallgatók elsősorban a kulturális szolgáltatási szféra, a média és az oktatás különböző területein tudnak majd elhelyezkedni. Az írott és az elektronikus médiában, a kulturális intézményekben, közgyűjteményeknél, kiadóvállalatoknál interdiszciplináris tárgyi tudásuk és szemléletük nyújthat olyan többletet, amely sokféle munkakörben biztosít speciális kompetenciákat. Szakmai felkészültségük birtokában kulturális menedzserként vagy a kultúrdiplomáciában is munkát vállalhatnak. Ebből a szempontból kiemelkednek azok a külföldi és hazai intézmények, ahol a magyar kulturális örökséget, illetve annak részterületeit külföldiek számára kell bemutatni. A szak elvégzése tudományos pálya megalapozására is lehetőséget nyújt, hiszen az interdiszciplinaritás és az interkulturalitás modern kutatási irányok felé orientálja a végzett hallgatókat, többek között a történelem, az irodalom, a nyelvészet, a művelődéstörténet, a néprajz, a kultúratudomány és a kulturális antropológia területén. A szakirányt választó hallgatók va-

amelyik részterületen – történettudomány, irodalomtudomány, nyelvészet, illetve magyar mint idegen nyelv – elmélyültebb ismeretekre és készségekre tehetnek szert, ami segíti a munkaerőpiacon való célirányos elhelyezkedést, valamint a későbbi tudományos specializációt.

Az együttműködés lehetőségei

Az eddigiek alapján körvonalazható, hogy mely pontokon kapcsolódhat egymáshoz a külföldi egyetemek hungarológiai oktatása, a Balassi Intézetben folyó részképzés és az ELTE mesterképzése.

A Balassi Intézet A-típusú képzésére elsősorban olyan külföldi egyetemistákat várunk, akik elkötelezettek a magyar kultúra megismerése iránt, ám valamilyen okból nincs lehetőségük rá, hogy anyaegyetemükön szerezzék meg a szükséges nyelvtudást és a kulturális alapismereteket. Ilyen speciális helyzetben vannak például a szomszédos országok magyar tanszékeire felvételiző román, szlovák, szerb anyanyelvű hallgatók, akik megfelelő előismeretek hiányában nem tudnak bekapcsolódni a magyar szakon tanuló – többségében magyar anyanyelvű – diákok képzésébe, viszont kevesen vannak ahhoz, hogy külön csoportokat és tanmenetet alakítsanak ki számukra. Ők a Balassi Intézetben elvégzett egyéves, igen intenzív alapoató képzés után már alkalmassá válnak arra, hogy hazatérve együtt tanuljanak magyar anyanyelvű diáktársaikkal. Nagyon jó tapasztalataink vannak azokkal a hallgatókkal is, akiknek saját egyetemükön nincs lehetőségük magyarul tanulni, de valamilyen szakterületen már kiemelkedő eredményeket értek el, és további tanulmányaik, tudományos karrierjük érdekében a szakterületükön szeretnék magyar vonatkozású ismeretekkel bővíteni tudásukat. Ezek az igen motivált, általában kiemelkedő képességű hallgatók egy év alatt megszerzik a szakirodalom olvasásához szükséges nyelvtudást, megismerkednek a magyar kultúra alapjaival, és így alkalmassá válnak a további önképzésre, egyéni szakmai karrierük kialakítására. A hungarológia szakon tanuló külföldi diákok számára véleményem szerint nem a kezdő nyelvtudáshoz kialakított A-típusú részképzés a leghasznosabb, hanem a haladóbb nyelvi szintet feltételező B- és C-típusú. A fentiekben vázolt előnyök – komplex magyarságtudományi ismeretek elsajátítása, hungarológiai kurzusok széles kínálata, egyéni specializáció segítése – ugyanis csak akkor aknázható ki, ha a hallgató megfelelő nyelvtudással érkezik. Úgy gondolom, az a képzési forma, amit a Balassi Intézet kínál haladóbb nyelvtudással rendelkezők számára, elsősorban olyan diákoknak javasolható, akik még nem feltétlenül lennének képesek helytállni valamilyen hazai egyetem magyar hallgatói között. És ebből a szempontból természetesen nem csupán nyelvi kompetenciákra kell gondolni. Míhez kezd egy külföldi hallgató, mondjuk, a magyar diákok számára meghirdetett történelem kurzusokon, ha azt sem tudja, ki volt Deák Ferenc vagy Kádár János? Hogy fog referátumot készíteni, szemináriumi dolgozatot

írni vagy szóbeli vizsgát tenni, ha odahaza ezek a számonkérési formák esetleg ismeretlenek? A B- és a C-típusú képzésben egyfelől nagy hangsúlyt helyezünk rá, hogy diákjaink elsajátítsák azokat a szaktárgyi alapismereteket, amelyek későbbi önképzésük, esetleges magyarországi egyetemi tanulmányaik előfeltételei lesznek, másfelől igyekszünk „imitálni” azokat a tanulmányi szituációkat is, amelyek a magyarországi egyetemi képzés velejárói: a zárthelyi teszt, az önállóan készített 10-20 perces referátum, a tételhúzás szóbeli vizsga, a komolyabb szemináriumi dolgozathoz mérhető záródolgozat mind fejlesztik ezeket a készségeket.

Az ELTE hungarológiai mesterszakja szintén nyitott a részképzésre érkező külföldi diákok fogadására. A szaktárgyi kurzusok több tudományterületbe is betekintést nyújtanak, a hallgató a Bölcsészettudományi Kar legnagyobb intézeteinek kínálatából válogathat, emellett a Központi Magyar Nyelvi Lektorátus órái a nyelvtudás fejlesztésében is segítenek. Elsősorban olyan hallgatókat érdemes ide irányítani, akik képesek az önálló tájékozódásra, akik a magyar kultúra külföldi reprezentációjával, recepciójával, a kultúrák közötti kapcsolódási felületek vizsgálatával kívánnak foglalkozni. A külföldi hallgató számára saját kultúrájának ismerete fontos helyzeti előnyt biztosít, hiszen a tanulmányok során eleve adott számára az a „közeg”, amelyhez viszonyítva a magyar kultúra értelmezendő. Könnyebbé teszi számára, ha hazai egyetemén már korábban megismerte azt a fogalomkészletet, elméleti irodalmat, amire az ELTE mesterszakjának kurzusai építeni kívánnak. Nehézség viszont, hogy a magyar kultúra ismeretét a szak oktatói adottnak veszik, ebből a szempontból a külföldi hallgató ugyanolyan szituációban találja magát, mint amikor bármelyik hazai egyetem magyar (vagy más) szakjának kurzusaira ül be magyar diákok közé. A közeljövőben fogjuk kialakítani azoknak a külföldi hallgatónak a tanrendjét, akik BA végzettségük megszerzése után a teljes hungarológia mesterszakot az ELTE-n kívánják elvégezni, itt akarnak diplomát szerezni. Jelenleg az látszik a legkézenfekvőbb megoldásnak, hogy számukra a Balassi Intézetben szervezünk egy vagy két szemeszteres, ún. részismereti előképzést, ami szerkezetében és céljaiban a jelenlegi, ún. C-típusú képzéshez hasonlítana. Ez készítené fel őket arra, hogy a mesterképzés kurzusait a magyar hallgatókéval azonos feltételekkel tudják abszolválni, és tanulmányaik végén valóban azonos értékű diplomát kapjanak.

Mit tehetnek a külföldi magyar szakok a Balassi Intézet és az ELTE által kínált lehetőségek minél jobb kihasználása érdekében? Először is a hallgatók egyéni képességei és készségei ismeretében mérlegelhetik, hogy tanulmányaik mely fázisában javasolják számukra a magyarországi részképzést, és hogy hova, mely intézménybe, milyen képzési programra irányítják őket. Másfelől az egyetemintantervi reformok során úgy módosíthatják saját képzési tervüket, hogy a Magyarországon abszolvált – nem feltétlenül kizárólag nyelvészeti, irodalmi – kurzusok közül minél több befogadható legyen az anyaintézményben, a részkép-

zés során elvégzett kurzusok ne csak tudással, hanem kreditekkel is gazdagíthassák hallgatóikat. A magyar kultúra külföldi megismertetése iránt elkötelezett Balassi Intézet és Bölcsészettudományi Kar nyitott olyan egyedi megoldások mérlegelésére is, hogy – indokolt esetben – egy-két külföldi oktatóhelynek akár teljes évfolyama számára részképzést biztosítson. Bízom benne, hogy az együttműködésben rejlő lehetőségek fokozottabb kihasználásával azok a bevezetőben említett új típusú nehézségek és kihívások is kezelhetők, amelyekkel az utóbbi időben kellett szembesülniük a külföldi oktatóhelyeknek.